

Mõrvatute haudadel

Vaiksel talvepäeva hommikul viib meid auto linnast välja Palermo metsa. Liigume läbi lumise kalmistu, mille on mähkinud algava talve lumerüü. Kalmistule juurde lõigatud, alles metsistunud osas, on lumi laotanud oma puhta liniku, ega lase märgata lugematuid ühishaudu, mis sinna on soetanud hiljutine fašistlik terrorivõim. Kuid siin-seal näeme lume kõrvaldamisel liivaseid paiku ja mättaid, mis varjavad roimategude jälgi.

Asutakse lahti kaevama ühte neist. Haud osutub kitsaks. Meenuvad väikesed, laskurpesadena näivad kaevikud, mida seal leidus varemalt ja mis pidid olema kaevatud „linna kaitse“ otstarbel. Võibolla on seegi kitsas haud üks sääraseist kaevikuist.

Haud ei ole kuigi sügav. Vaevalt meeter mulda eemaldatud, tulevad

nähtavale laibad. Neid on selles hauas kaks pealekuti. Mõlemad mõrvatud lebavad täielikult alasti, käed traadiga seljale köidetud.

Kümmekond sammu esimesena avatud hauast kaevatakse lahti teine — massihaud. Vaevalt pool meetrit paksu mullakorra all lebab metsikus kaoses hulk kägardunud laipu. Pilt on äärmiselt jube ja masendav. Kui eemaldatakse muld, ilmuvad nähtavale ristamisi seotud käed, sõrmed konksus nagu tahtnuks ohver veel sõrmisse haarata temalt metsiku vägivallaga rebitud elu. Käed on kokku seotud peenikese traadiga, mis on sügavalt lõikunud lihha.

Selles hauas on umbes 15 laipa.

Vaadeldes metsikult moonutatud laipu tunnen, kuidas õudus otsekui pigistab kõri. Inimesi on tapetud nagu loomi.

Keegi lähedane elanik, — vanem naiskodanik, kordab õudusest haaratult: „Milline jõledus, milline jõledus.“ Ta suu tõmbub nagu nutuks ja kuivades silmades on ilmne hukkamõist mõrvareile.

Elades surnuaia lähedal on sama naiskodanik kord juhuslikult näinud ühe inimese hukkamist.

Hukataval, kel käed olid seljale seotud, võeti riided viimseni seljast, pandi ümber mingi paber ja lasti kogupauguga maha.

Kalmistuvaht jutustab, et hommikul kella 2—3 vahel kuuldunud Palermost sageli kogupauke.

1941. a. sügisel ja hiljem on Palermos massiliselt inimesi hukatud. Need mõrvatud on maetud pikkadesse kraavidesse. Näidatakse orgu, mille põhi on täis neid haudu. Hiljem on sakslased mõrvatööde jälgede katmiseks massihauad traktoriga üle kündnud.

Fašistliku terrori ohvrite haudu on õieti täis kogu Palermo mets ja suusamäe-alune nõlvak. Osa ohvreid on maetud lihtsalt jooksukraavidesse.

Kõnnime ringi pöösaste vahel, kus on lugematuid kraave ja kaevendeid. Osa neist on kinni aetud. Muld seal on kuidagi pehme ja lausa nõtkub jalge all. Teame — need kõik on hauad. Seal kõikjal lebab inimesi, kes ei ole tahtnud olla fašistliku tapamasina kuulekad orjad, vaid on julgenud ihaldada vabadust ja valgust.

Terroriohvrite haudadel viibijale aga kostub kõrvu eemal õppusil olevate eesti sõjameeste laul

„Jää vabaks eesti meri,
jää vabaks eesti pind!“

Üle lugematute haudade heliseb meeste võimas laul, tulvil lootust uuele, vabale elule.

Helin Tuultemäe